

NEŠTÚROVSKÝ ŠTÚROVEC

Samuel Dobroslav Štefanovič

II. časť

Rozprávanie o živote Samuela Dobroslava Štefanoviča sme na konci prvej časti prerušili v momente, keď na konci leta 1849 opúšťa znechutený z dvojtvárnosťou viedenskej vlády a nedôstojným zaobchádzaním habsburgského velenia s dobrovoľníkmi, slovenské dobrovoľnícke oddiely. V tejto časti si priblížime jeho porevolučné životné osudy i národnú a publicistickú činnosť.

Porevolučné roky.

Život Samuela Štefanoviča sa v rokoch po revolúcii neodlišoval od životov ostatných slovenských národovcov. Verejný život v porevolučnom Uhorsku spadal pod priamu správu rakúskej vlády, ktorá vtedy nebránila uplatneniu Slovákov v štátnych službách. A preto sa, podobne ako mnohí ďalší, aj on uplatnil v rôznych úradníckych funkciách.

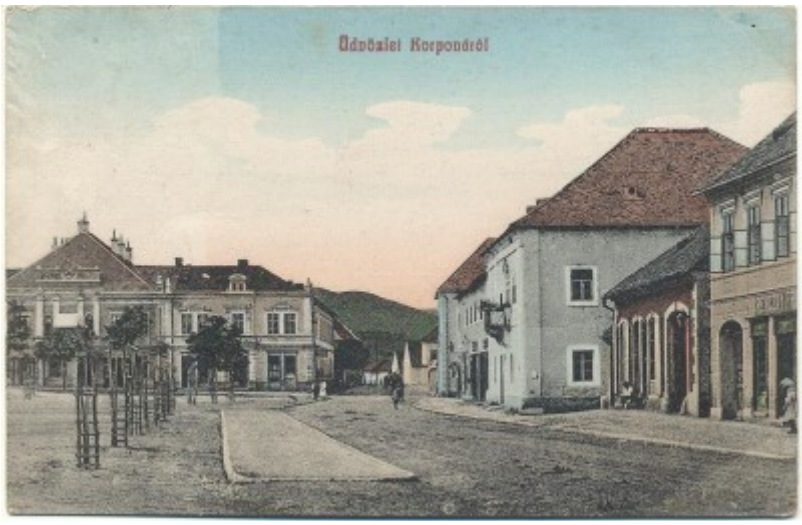

Krupina

Po krátkej epizóde mestského úradníka vo Zvolene, ho na jar 1850 vymenoval zvolenský dištriktuálny hlavný župan Alexander Andreánszky za slúžneho a neskôr za starostu a „ochozného“ (okresného) komisára v Krupine. V rokoch 1851 – 1854 zastával rovnakú funkciu vo Zvolene a v rokoch 1854 – 1860 v Balážskych Ďarmotách. Podľa dochovaných správ bol úradníkom telom i dušou, vykonávajúcim svedomite zverené povinnosti. Až tak svedomite, že (ako sám neskôr napísal) ho jeho neprajníci ohovorili, že počas pôsobenia v Ďarmotách *„obrátil kepeň a prešiel do maďarónskeho tábora.“*

Päťdesiate roky 19. storočia výrazne zasiahli nielen do jeho verejného účinkovania, ale aj do osobného života. 17. novembra 1850 si v Krupine vzal za ženu Karolínu Pirkovú, pochádzajúcu zo starého krupinského meštianskeho rodu. Zosobášil ich Andrej Sládkovič, vtedy pôsobiaci ako evanjelický farár na Hrochoti. Štefanovič sa so svojou budúcou manželkou, ako dobrou Slovenskou, zoznámil v Brezne, kde bola na návšteve u sestry Márie, ktorá sa tam v roku 1847 vydala za lesného správcu Michala Göllnera. (Za zaujímavosť stojí, že sesternicami Štefanovičovej manželky boli manželky M. M Hodžu a K. Kuzmányho – Kornélia Liberata Hodžová a Karolína Zuzana Kuzmányová). V priebehu rokov 1852 až 1865 sa im narodilo osem detí. Z nich dve dcérky zomreli skoro a z preživších najznámejší a najvýznamnejší bol Miloš Vladimír Samuel (nar. roku 1854 v B. Ďarmotách), ktorý sa po ukončení právnických štúdií v Bratislave a Budapešti a krátkej praxi u Matúša Dulu stal známym slovenským advokátom a politikom.

Časté sťahovanie za úradníckymi povinnosťami ani rozrastajúca sa rodina neodradili Štefanoviča od záujmu o veci verejné a práce pre národ. V oboch však zostával svojský a často išiel proti hlavnému prúdu národnej reprezentácie.

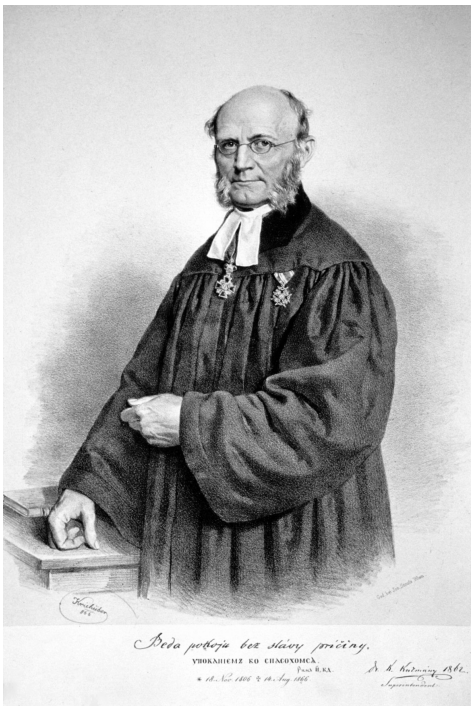

Karol Kuzmány

Príkladom bolo jeho zapojenie sa do tzv. patentálnych bojov na konci 50-tych rokov, kde sa na rozdiel od väčšiny slovenských evanjelikov, na čele s Karolom Kuzmányom, postavil na stranu autonomistov. Významnú úlohu v tomto rozhodnutí pravdepodobne zohrala jeho už hlboko zakorenená nedôvera ku všetkému, čo pochádzalo od viedenskej vlády. Za pravdu mu nakoniec, podľa jeho spomienok, dal sám Kuzmány, keď mu povedal, **že *„preklína tú hodinu, v ktorej podpísal patent, lebo že nikdy ešte nezaviedla viedenská vláda evanjelikov hanobnejšie, ako práve patentom.“*** A i samotný Hurban vo svojich Cirkevných listoch o ňom hovorí ako o jasnom zjave, o meteore *„na pokaleném nebi autonomie.“*

Na začiatku šesťdesiatych rokov prišiel Štefanovič o miesto komisára v Krupine (nevedno či vinou nedorozumenia, či intrigou „Svätomartinčanov“, ako ich on nazýva) a bol na krátky čas nútený prijať úradnícke miesto pri kráľovskej uhorskej námestnej rade v Budapešti. Tento krátky pobyt v hlavnom meste Uhorska (o niekoľko týždňov potom bol vymenovaný za vyšetrovacieho sudcu Zvolenskej stolice v B. Bystrici) ho doviedol do blízkeho styku s okruhom národovcov okolo novovzniknutého časopisu Pešťbudínske vedomosti (zodpovedným redaktorom bol J. Francisci-Rimavský a prvé číslo vyšlo 19. marca 1861). Z tohto styku vzišla Štefanovičova iniciatíva na prípravu národného zhromaždenia vo Sv. Martine. Hlavným organizátorom Memorandového zhromaždenia (6. - 7. júna 1961) sa nakoniec stal Štefan Marko Daxner, avšak Štefanovič získal čestné miesto na jeho poradách, zastával funkciu zapisovateľa a bol aj členom akčného výboru, ktorý mal ustanovenia Memoranda uviesť do života. Verný svojej povahe, aj tu sa pokúsil presadiť vlastnú koncepciu, trochu odlišnú od väčšinovej (a nakoniec prijatej), presadzovanej najmä Hurbanom.

Memorandové zhromaždenie v Turčianskom Sv. Martine

Ťažké časy v období dualizmu

Štefanovič sa pretĺkal po rôznych úradníckych miestach až do rakúsko-maďarského vyrovnania (1867), keď nastalo najťažšie obdobie jeho života. Keďže odmietal používať maďarčinu, dobrovoľne odišiel do dôchodku „zo zdravotných dôvodov“. Aby prilepšil rodine, k biednej penzii (23,33 zl. mesačne) privyrábal si na banskobystrickom daňovom úrade, ale maďarské úrady ho odtiaľ, ako pansláva, vyštvali opäť do B. Ďarmôt. Zanedlho opustil aj toto miesto a odsťahoval sa aj z rodinou do Krupiny, kde s neveľkým úspechom (takmer skrachoval) spravoval svoj i svokrovský majetok.

Obdobie dualizmu nebolo ťažké len pre Štefanoviča osobne, ale aj pre slovenské národné hnutie. Hurban, ako jeho najvyšší predstaviteľ, sa snažil ťažkosti vyriešiť opätovným jazykovým zblížením s Čechmi a rozhodol sa vydať svoj almanach Nitra v češtine. Štefanovič s takýmto postupom nesúhlasil a v liste Hurbanovi to vyjadril nasledovne: ***„...Uznajže, že Slovensko nie osoba = Hurban, Slovák nie literát = Hurban. Tebe je snadno byť Čechom, lebo si Slovan, ľahko rozumieš aj píšeš po česky, lebo si vzdelanec. No ľud náš sa jako Slovák ešte ani len nepochopuje, nie to, žeby vedel byť Čechoslovanom.“***

Naproti tomu sa snažil primäť českú reprezentáciu k spolupráci na poli hospodárskom - aby zakupovali majetky a budovali podniky na Slovensku, v ktorých by zamestnávali slovenskú chudobu. Uvedomoval si totiž, že pokiaľ budú Slováci hmotne závislí od maďarských pánov, budú aj ľahšie náchylní k maďarizácii. Na podporu svojej koncepcie podnikol cestu do Prahy, no Česi jeho návrhy neprijali a celá snaha stroskotala.

Štefanovičovo tvrdohlavé slovenské vlastenectvo a snaha zlepšiť postavenie národa neušli pozornosti maďarských úradov a tie neváhali v roku 1877 siahnuť aj na jeho biednu penziu a on zostal úplne bez prostriedkov. Aby zabezpečil sebe i rodine aspoň akétaké živobytie a trochu zišiel Maďarom z očí, odišiel ako 55-ročný do Chorvátska, kde sa v Záhrebe zamestnal pri úrade katastrálneho inžinierstva. Maďarské úrady ho však po niekoľkých mesiacoch vysledili aj tu a on sa pred ich zlovôľou musel na rok uchýliť do Belehradu.

Záhreb

Aj na slovanskom juhu sa Štefanovič snažil naviazať spoluprácu, ktorá by viedla k zlepšeniu postavenia slovanských národov v Uhorsku, ale podobne ako v Prahe, ani tu neuspel. Preto sa v roku 1879 sklamaný vrátil domov a usadil sa vo Zvolene. Svoje snahy zhodnotil nasledovne: ***„Výsledok môjho cestovania bol, že som sa presvedčil, že slovanská vzájomnosť je jednoducho a zrovna rečeno nielen bezvýznamnou parou, ale práve nič inšie, ako dym…“***

Zúrivý reportér

Túto prezývku síce dostal česko-nemecký novinár Egon Erwin Kisch, ale s trochou zveličenia môže charakterizovať aj poslednú etapu Štefanovičovho života.

Až do začiatku 80-tych rokov 19. storočia sa Samuel Štefanovič venoval žurnalistike a publicistike len sporadicky. O to s väčšou vervou a náruživosťou sa do nich pustil „na staré kolená“.

Napriek pokročilému veku bol stále čulý, činorodý a stále cítil potrebu pracovať pre národ. Jeho dovtedajšie životné skúsenosti, nepoddajná (a trochu aj hádavá a sebastredná) nátura, osobitá filozofia a často kontroverzné názory na spoločnosť a metódy národnej činnosti, ho však dostávali do konfliktu najmä s konzervatívnou národnou reprezentáciou „Svätomartinčanov“, združenou okolo Národných novín (S.H. Vajanský, M. Mudroň, M. Dula, J. Škultéty a i.), ktorí svoju národnú aktivitu opierali o Štúrovsko-Hurbanovský odkaz. Štefanovič však o tomto odkaze napísal: ***„Po uplynutí takmer úplných tridsať liet presvedčil som sa, že všetky tie zlaté zámky, ktoré do výhľadu stavali sa nám pod vodcovstvom Štúr-Hurbanovským, ...sú nič inšie ako… hrozitánsky omyl, blud a závratníctvo.“***

Niet divu, že „Martinčania“ všetky jeho návrhy a koncepcie národnej obrody odmietali a Štefanovič sa dostával do stále väčšej izolovanosti.

V tejto atmosfére vydal v roku 1884 J. M. Hurban v Slovenských pohľadoch Životopis Ľ. Štúra, v ktorých okrem iného opisoval priebeh Slovenského povstania v roku 1848. Nepresnosti a chyby (podľa Štefanoviča) i narážky na Štefanovičovo vystúpenie vo Viedni pred prvou výpravou a náznaky, že Štefanovič odpadol od národa, ho „rozpálili do biela“ a odštartovali jeho čulú a plodnú publicisticko-novinársku činnosť. Verejne hodlal Hurbana vyzvať, aby nepresnosti uviedol na pravú mieru. Národné noviny i ďalšie časopisy vyzvanie odmietli uverejniť a tak sa Štefanovič svoju verziu spomienok na revolučné udalosti rozhodol spísať sám. V roku 1886 tak v Trnave vyšla knižočka s názvom ***„SLOVENSKÉ POVSTANIE z r. 1848/9. Na základe pravdy a skutočnosti sostavil očitý svedok“.*** V nej Štefanovič zo svojho pohľadu opísal dôvody a priebeh revolučného vystúpenia. Často nevyberavými slovami útočil na vodcov povstania, najmä Štúra, Hurbana či Bloudeka, ktorých neschopnosť, či zradné konanie označil za príčinu porážky. Naopak svoje činy popisoval ako zásadné a miestami to vyznieva, že všetky úspechy Septembrovej výpravy boli hlavne jeho zásluha. K tomuto pohľadu na revolúciu a svojmu zástoju v nej sa potom opakovane pri rôznych príležitostiach vracal a obhajoval ho až do konca života. Treba však povedať, že napriek zjavnej tendenčnosti, toto jeho dielko prinieslo veľa cenných informácií a detailov prispievajúcich k osvetleniu udalostí „meruôsmich“ rokov.

Štefanovič svoje „Slovenské povstanie“ ponúkal na všetky strany, no možno z dôvodu prevládajúceho „hurbanovského“ pohľadu na revolučné udalosti, možno pre jeho zanovité presadzovanie svojej pravdy a neochoty prijať iný názor, oň veľký záujem nebol. Aj s ďalšími článkami, či už sa venovali hospodársko-politickým, národno-spoločenským, náboženským, či literárnym otázkam, narážal „Števo Hlaváň“ (ako Štefanoviča, pre jeho povahu prezývali) na hradbu odmietania v redakciách Národných novín v Martine, Slovenských novín v Pešti i inde. Preto sa rozhodol v roku 1887 vlastným nákladom vydávať ***„časopis pre politiku, spoločenský život a blahobyt ľudu“ SVETLO.*** Takmer celý ho článkami vypĺňal sám. V nich si so značnou dávkou sarkazmu vybavoval účty so „Svätomartinčanmi“, rozoberal aktuálnu domácu aj zahraničnú politiku a najmä rozvíjal svoje náhľady a koncepcie na obrodu slovenského ľudu. Kým zásah cenzúry časopis nezrušil však stihol vydať iba päť čísel.

Ročník I. v Peštbudíne 1-ho mája, 1887. čís. 1.

SVETLO

ČASOPIS PRE POLITIKU, SPOLEČENSKÝ ŽIVOT A BLAHOBYT ĽUDU.

Slováci na rozcestí!

Úvodná stana 1. čísla časopisu SVETLO

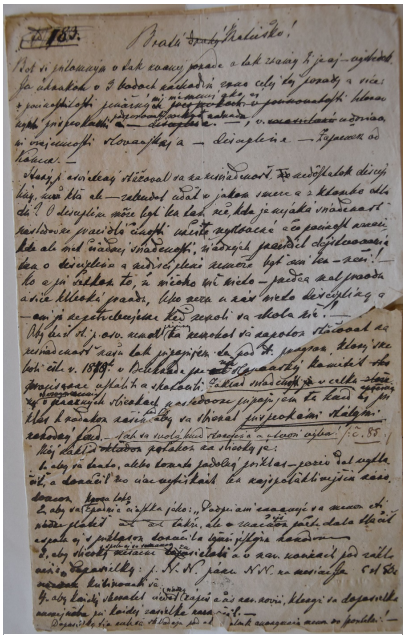

Originál Štefanovičovho listu M. Dulovi

Ani stroskotanie tohto jeho ďalšieho projektu ho však nezastavilo. Svoje názory šíril ďalej prostredníctvom niekoľkých nemecky písaných prác, pár brožúr, či mnohých listov (niekedy 10 i viac strán dlhých), ktoré posielal viacerým slovenským, českým, či inonárodným osobnostiam.

Postupne sa definitívne rozišiel s konzervatívnymi martinskými národniarmi i s mladou generáciou Hlasistov, s ktorými chvíľu „koketoval“, a ktorá ho trochu posmešne nazvala ***„najmladším členom slovenskej mládeže“.*** Svojimi sociálno-hospodárskymi názormi šliapal cestičku vznikajúcej sociálnej demokracii, no aj s ňou sa rozišiel, pretože nesúhlasil s revolučným násilím, ako formou presadenia jej cieľov. Zostal tak odsúdený **k *„večitej samote, ktorá mu bola vernou družkou po celý život.“***

Na sklonku života odišiel zo Zvolena a cez Budču doputoval do Kremnice, kde 25. novembra 1910 vo veku úctyhodných 88 rokov, ako posledný zo štúrovskej generácie, vydýchol naposledy.

Niekoľko slov na záver

M. Jiránek - S. D. Štefanovič, perokresba, 1905

Štefanovič patril medzi rozporuplné, ale nesporne pozoruhodné osobnosti našich dejín. Jeho osobnosť a názory sa formovali v neľahkých dobách, kedy nielen slovenský národ, ale ani originálne mysliaci človek, nemal na ružiach ustlané. Jeho však ťažkosti, ohľady na autority, intrigy neprajníkov ani hrozba postihov nikdy neodradili od otvoreného hlásania vlastných postojov. Pritom sa snažil vždy hľadať pravdu a slúžiť spravodlivosti a morálke. Sám k tomu poznamenal: ***„Pokojný život v tichosti nebol mi dopriaty. Mojím povolaním nebolo rýpať a zúrodňovať hlinistú ornicu zeme, lež áno – ostrím vidiel slova rozmetávať hnojnú vrstvu ľudského pohodlia na polia činu prielomom ležiace, aby vydávali úžitok bohatý.“***

Toto vznešené krédo sa mu nie vždy darilo napĺňať. Napriek snahe, nenašiel zakaždým skutočnú pravdu. Ako každý človek, aj on sa mýlil. Niektoré jeho vízie a požiadavky hraničili s utópiou. Vo svojej vrodenej prudkosti neraz krivdil a s pribúdajúcim vekom a prehlbujúcou sa izoláciou bol starecky tvrdohlavý, škriepny a neochotný prijať iný pohľad na vec, ako ten vlastný.

Jeho myšlienky však v mnohých ohľadoch triafali presne do čierneho a dokázal ich formulovať z nekompromisnou priamosťou, čo nebolo viacerým po chuti. Nesústredil sa len na vlastný národ, ale bol presvedčený, že len spolupráca rozumných a mravných ľudí všetkých národov dokáže viesť ku skutočnej obrode a slobode. Bol na svoju dobu veľmi originálny, mnohé jeho názory predbehli čas o celé desaťročia a znejú veľmi aktuálne aj dnes.

M. Jiránek - S. D. Štefanovič, perokresba, 1905

Príkladom sú niektoré jeho hodnotenia Slovákov: ***„Slováci sú chľúbo- a pôžitkuchtivý: každý si chce pokojne a pohodlne žiť... Slováci narazili cestu hulákania a materiálneho závratníctva... žijú radi nedotknuto, ako skalný vrabec, každý sám pre seba.“***

Koľko poznáme okolo seba ľudí, na ktorých platia tieto slová? A koľkí sme sami takí?

Ďalšie jeho slová akoby hodnotili našu, tiež porevolučnú, dobu: ***„Kde sa štát, poťažne jeho vláda nestará o to, aby občania jeho mali dostatočnej výživy, poťažne čestnej práce, kde nevynasnažuje sa na tom, aby podelené boli tak výhody, ako aj bremená spravodlive a silám primerane a napokon, kde vydávajú sa marnotratne a ľahkomyselne milióny za nič pre nič, ba práve tvoria sa kŕmniky pre darebákov a povaľačov, tam nieto, ani nemôže byť blahobytu, no nie ani slobody.“***

A tiež: ***„Sloboda taká, ktorá len jednotlivcom, alebo istým vrstvám zabezpečuje výhody, nie je nijaká sloboda, lež výsada, privilégium; sloboda zase, ktorá hraničí až na bezúzdnosť, je práve opak, to jest skazou a záhubou slobody...“***

A niektoré jeho názory sú príliš odvážne aj na dnešnú dobu. Čo myslíte, aká by u nás bola odozva na jeho názory týkajúce sa náboženstva a cirkvi?:

„Pochop pravdy, slobody, všeobecného blaha a priateľstva ľudu je u nás práve tak neznámy jako i pochop náboženstva. Náboženstvo nieje žiadna vieronauka, lež prameň a žriedlo všetkých tých pochopov; keď ale základom náboženstva majú byť vieronauky, tak pochopy o pravde, slobode, všeobecnom blahu a priateľstve ľudu sú práve tak lživé jako i vieronauky.“

Pamätná tabuľa S. D. Štefanovičovi v B. Bystrici

A ďalej: ***„Na svete vyššej bytosti jako je človek sám, a tak ani takého boha, ktorý by nás vyslyšať mohol, niet. Modlitby teda celkom darobné súc, skrze kresťanov chrámy, práve tak hlúpe, jako modly skrze pohanov stavajú, a títo ku modlám, kresťania ale kostolným múrom kľačiac, modlia sa.“***

Alebo: ***„Nie chrámy, ale výchovostany treba zakladať a stavať!“***

A naostatok: ***„Kým čoby len jeden panovník, jeden šľachtic a jeden kňaz bude chodiť po okršleku tejto zeme, sloboda nepovznesie sa nikdy na výšku moci a úcty zákona!“***

Samuel Dobroslav Štefanovič teda nebol ľahko pochopiteľnou a uchopiteľnou osobnosťou. On takým ani nechcel byť. Nechcel byť, ako sa dnes hovorí, zaškatuľkovaný. Odráža sa to aj v epitafe, ktorý si kázal napísať na hrob:

Tu leží
nie pohan, nie žid, nie kresťan,
nie Nemec, ne Maďar, nie Slovan,
ale človek.

Skúsme ho takého prijať a takého si ho pripomínať. Pretože si to určite zaslúži.